

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

**R. P. Richardi Arsdekin Soc. Jesu Sac. Theol. Professoris.
Theologia Universa**

Archdekin, Richard

Dilingae, 1687

Cap. XIV. De Restitutione, possessore, & Damnificatore bonæ, aut malæ
Fidei.

urn:nbn:de:hbz:466:1-38477

ptum, aut subscriptum validum est, etiam ad pia legata, *Sa, Diana, &c.*

9. Potest Pater ob justam causam inæqualiter filiis bona relinquere, ubi non obstat lex particularis: sed non potest legitimam portionem privare.

10. Et si spurium à Testamento excludit jus civile, ex jure tamen Canonico potest illi Pater alimenta relinquere, & filia dotem si eam indigeat.

11. In dubio Testamenti judicandum est Testatorem, id voluisse, quod si adesset dicturus crederetur.

11. Qui juravit non revocare Testamentum, si revocet certum est validè revocare, imò à perjurio si causa revocandi subit probabiliter excusatur. *Sa, &c.*

13. Condicio hæc Testamento apposta, si filia non nupsit, in ea quæ nunquam nupsit, item, si non in *Abi Religionem*, pro non apposta habetur.

14. Testator nullo jure positivo prohibetur, omnis consanguineis collateralibus, v. g. fratre, quemvis extraneum hæredem constituere, *Bonacina & alii 5. apud Diana Part. 1. Tract. 8. Resol. 83.*

15. Professio religiosa Testamentum prius factum non irritat, cum tunc fuerit sui juris, ut Theologi passim admittunt.

16. Executor Testamenti potest esse, qui excedit annum 17. ætatis, unus vel plures, mas vel femina, Clericus, aut Religiosus, sed cum licentia sui Prælati, & quidem Generalis, si sit Societatis: sed Franciscanis id omnino jure prohibitum. Si tamen hos executores agere contingat, acta non erunt invalida, sed tantum illicita, *Layman, Bonacina, Diana Part. 3. Tract. 8. Resol. 9.*

17. Si à Testatore nullus nominetur Executor Testamenti, executio ad hæredem pertinebit, etiam ad pia legata: potest tamen tali casu Episcopus eam ad se pertrahere jure communi. *Layman &c.*

1. Quando voluntas Testatoris honestè impleri potest, non possunt legata ad pias causas commutari etiam in opus manifestè melius; nisi ex dispensatione Pontificis, & justa de causa: *Vasquez* id etiam Episcopo concedit, Communis opinio Doctorum admittit ad Episcopum, hæredem, & executores pertinere per epikiam interpretari, non esse à defuncti voluntate alienum, si aliqua mutatio fiat: v. g. si pecuniam reliquerit ad calices emendos pro Ecclesia, quæ calicibus non eget, poterunt eam applicare ad comparandas casulas, aut alia ornamenta, quæ magis ad Templi usum conducunt. *Vasquez, Molin. Barbosa &c.*

18. Si executores intra annum suâ culpâ negligent exequi Testamentum, jus executionis ad Episcopum devolvitur. *Molin. Diana & 8. alii.*

19. Imò in legatis piis tenentur ad executionem intra sex menses, idque etiam si nondum intra sit hæreditas. *Molin. Vasquez, Diana Part. 8. Tract. 6. Resol. 25.*

20. Si bona defuncti non sufficiant ad legata omnia persolvenda, distribuenda sunt omnibus pro singulorum rata æqualiter, quia eo in casu jus ad solutionem est in omnibus æquale. *Diana, Sylvester, Sanchez, Bonacina.*

FORMULA autem Testamenti talis esse solet. *In nomine Dei omnipotentis, Amen. Ego N. N. nunc liberè, & integris sensibus commendo Corpus terra sancta, & Animam meam Deo creatori, sub protectione B. Virginis &c. Hæredem meum constituo N. N. exprimitendo bona relinquenda, debita sol-*

venta, legata pia, aut alia pro particularibus personis prout cupit de rebus suis disponere. Postea nominat Executores sui Testamenti, & exprimit obligationes, si quas illis imponit. Postremò annotat locum, diem, & annum; & infra Nomen suum, et Sigillum apponit; Subscribunt etiam testes singuli.

Et quoniam in quibusdam varia sunt aliquando priorum locorum jura, expedit in consiciendo Testamento Notarium loci publicum adhibere, aut alterum peritum & fidelem, ut in singulis securius procedatur.

CAPUT XIV. DE RESTITUTIONE.

§. I.

Quinam teneantur ad Restitutionem.

1. **R**estitutio, est actus iustitiæ quo reparatur damnum per injuriam alteri illatum. *Injuria* vero est, læsio juris alieni in re quam possides, vel ad quam possidendam jus habet. Hinc si læsio sit contra bonam charitatem aut aliam virtutem, non est sufficiens fundamentum restitutionis. *Injuria hæc* aliquando est *Materialis*, quando quis bonâ fide causa fuit damni illati, aliquando *Formalis*, quando malâ fide, ill est, sciens, vel scire negligens alteri damnum intulit.

2. Non solus ille qui proximè damnificat ad restitutionem obligatur, sed etiam illi qui ad damnum alteri inferendum cooperantur. De his ut Confectissimum promptè possit judicare, sequenti versu aptè comprehenduntur.

Jussio, consilium, consensus, palpo, recursus, Participans, mutus, non obfians, non manifestans.

3. *Jussio* indicat eum, qui jubet vel mandat damnum inferri, ad illius Restitutionem teneri, sive mandatum precesserit, sive tacitè tantum, v. g. quando famulus in verbo vel signo satis colligit gratum fore suo Domino si damnum inferat, Dominus ad Restitutionem obligatur.

Non obligatur tamen qui absque ullo mandato nuntium habet opus suo nomine factum. Quia ratio habet præsens non est causa damni jam præteriti.

Neque mandans qui ante executionem mandatum suum revocavit, si id mandatario tempore impeditur. Quia tunc damnum non est illatum ex vi mandati, ut potest retractari. *Molina, Filiucius, Lessius de Justitia Lib. 2. Cap. 13.*

4. *Consilium* nomine intelligitur is qui suadendo, rogando, aut hortando causa efficax fuit damni illati, ut proinde in defectum exequentis ad Restitutionem obligatur. Illi autem, qui pravum ejus consilium secutus fuit, consulens ad nihil tenetur, nisi dolosè ignorantem suadendo circumvenierit, juxta Reg. Jur. 6. c. 1.

6. *Nullus ex consilio nisi fraudulenter sit obligatus.* Si consulens ante rei executionem consilium insensitè revocaverit, & conatus fuerit factum impedire, probabile est excusari à damni illati Restitutione. Quia tunc damnificans præsumitur potius propriè

malitia quam alieno consilio moveri, ut videre est apud Bonacina, Sa, Tanner. Diana Tract. 2. Miscel. 18. & Tract. 5. Resol. 83. Quamvis plures sint, qui contrarium tenent, praesertim quando cum cui damnum parabat non movit, ut sibi praeceverit.

5. *Consensiens, fautor, receptor, sive recursus praebens*, si cooperando efficax causa damni exiterit, illud pro sua parte refarcire tenetur. Talis est v. g. qui suo calculo vel suffragio verè causa fuit ut eligeretur indignus, vel ut aliquis dignus jure, aut spe sua excidat: item, qui sciens furem recipit & fovet, vel res furtivas coëmit. De his enim L. 3. dicitur, *Receptantes non minus delinquant quam aggressores.*

6. *Palpo dicitur*, qui laudando, & adulando, vel etiam ignaviam exprobrando, aliquem animat ad damnum inferendum, qui ad Restitutionem tenetur si efficaciter ad damnum cooperatus est.

7. *Participans est*, qui partem praedae recipit, aut cooperatur, v. g. agendo pro fure excubias, advehens instrumenta quibus res aliena auferatur. Excusantur tamen illi, si verè metu gravioris mali adacti ponant istiusmodi causam ex se indifferentem, v. g. scalam fenestram admoveant ex qua per accidens alterius damnum consequitur. Quia non sunt causa moralis talis damni, juxta principium 15. quod supra Tract. 1. tradidimus.

8. Qui concurrunt ad damnum *privative*, ut *mutui*, live silens, *non obstant*, *non manifestans*, tenentur ad Restitutionem quando ratione pacti, aut officii ex justitia damnum impedire debent; ut docet S. Thoms. 22. q. 62. *Art. 7.* Tales sunt Principes, aut Magistratus, qui possunt, & negligunt impedire latrones, milites, aut alios grassatores, qui subditis damna inferunt. Item, Tuores, & administratores bonorum non impediunt damna pupillorum, aut aliorum quorum curam susceperunt. Denique famuli, qui negligunt arcere furem extraneum Domini sui horreum, domum, aut cubiculum ingrediendum.

9. Praedicti omnes non obligantur ad Restitutionem, si non sit moraliter certum eorum mandatum, consilium, aut cooperationem in damnum efficaciter influisse, sic ut sine illis non fuisset illatum. Quia in materia justitiae vel maxime, melior est conditio possidentis, uti ostendimus Tom. 2. Tr. 1. *Princ. 3.* & ita docet Bonacina, Tanner. Diana, Lesius de *Just. lib. Cap. 13. Disp. 4.*

10. Probabile est Parochum aut alium Confessarium, qui ex negligentia vel ignorantia, cum debuit, omisit poenitentem de restitutione facienda monere, non obligari in poenitentis defectum ad Restitutionem faciendam. Quamvis enim non admonendo graviter peccaverit contra officium Confessarii non instruendo poenitentem, non tamen contra justitiam & jus alicujus tertii: nisi tamen ex malitia Restitutionem positivè dissuaderet, aut impediret. Ita Bonacina, Lesius, Layman *Lib. 3. Tract. 4. Cap. 7. contra Navarrum, Angel. &c.*

11. Si plures concurrant ad damnum sine mutuo consensu, sed quisque seorsim, non plus tenentur singuli restituere, quam sit damnum quod per se intulerunt. Si autem cum mutuo consensu & auxilio id fecerunt, singuli tenentur in solidum in defectu alterius totum damnum refarcire. Quia singuli sunt causa totius damni, quod non fuisset illatum nisi ex confidentia in mutuo

auxilio. Vasquez, Molina, Fallucius, Bonacina *hic Disp. 1. Quæst. 2. Part. 11.*

12. Quando actio injuriosa fuit *lucrativa*, primo loco tenetur rem ablatam restituere is apud quem exstat, aut qui malâ fide rem absumpsit: illo autem non restituente reliqui qui adjuverunt obligantur. Quando autem actio non fuit lucrativa, uti sit in mutilatione, incendio, detractione, tunc primò obnoxius est restitutori qui fuit causa primaria damni, uti mandans, vel executor. Quod si illi non velint, vel non possint restituere, tenentur reliqui cooperatores. Cajetanus, Layman, Bonacina, Navarrus *Cap. 17. &c.*

13. Quando damnum passus, causâ principali condonavit, liberantur etiam minus principales, non contra, uti cum aliis docet Layman *Lib. 3. Tract. 2. Cap. 6.*

14. Qui alium impedit ab aliqua re obtinenda, quæ non erat illi debita ex justitia, v. g. ab officio vel beneficio, absque vi vel fraude, non tenetur ad restitutionem, quamvis si ex odio fecerit graviter peccaverit. Vasquez, Sa, Bonacina &c.

15. Si autem id fecerit per vim, fraudem, calumniam, mendacium, tenetur compensare damnum juxta speciem & probabilitatem quam alter habuit illud bonum obtinendi, secundum judicium & arbitrium prudentis viri. Quia quilibet habet jus, ne per media illicita à sua spe, aut petitione justa deiciatur. Lesius, Bonacina, Molina *Tom. 1. Disp. 135.*

16. Quando bona restituenda, aut debita sunt incerti Domini, vel ad eum non potes accedere, si ea teneas absque delicto, post adhibitum frustra conatum restituendi verò Domino, probabile est quod possis ea tibi retinere; idque tutum in praxi affirmat Diana *Part. 2. Tract. 3. Ms. Resol. 5.* quamvis cum D. Thoma plures sentiant danda esse pauperibus.

17. Quod si conscius es te ea habere ex delicto, v. g. furto vel usura, teneris absolute illa in pauperes, aut alia opera pia erogare. Quia tunc optimo quo potest modo, fieri debet restitutio, ut cum nequeat corpori, saltem animæ veri Domini sit proficua, uti docet communis sententia apud Layman, *alioque.*

§. II.

Quid restitui debeat à Possessore, aut damnificatore bona, aut mala fidei?

1. **S**I Possessor bonæ fidei postea intelligat rem esse alienam, tantum tenetur eam restituere unâ cum fructibus ex ea perceptis si extent, vel quantum ex iis factus est locupletior, si contempserit. Ratio, quia Possessor bonæ fidei non tenetur ratione injustæ acceptio- nis, sed tantum ratione rei acceptæ, & possessæ, ergo non tenetur plus restituere quàm ex ea possideat. Exempli gratiâ, vestem à fure tibi *donatam* bonâ fide accepisti, & attrivisti, Dominus postea comparet, tantum illi teneris restituere vestem attritam, & tantum in super quantum tuo vestimento pepercisti, etiamsi vestis attrita sericea, & valde pretiosa fuisset. Quod si vestem illam non dono accepisti, sed pretio *emisti*, nihil præter vestem attritam est restituendum. Si autem sine tua culpa *perdita* aut ablata est, ad nihil omnino teneris. Ratio horum, quia nihilo factus es ditior: quæ doctrina aliis materiis facile potest applicari. Ita Bonacina, Layman *Lib. 3. Tract. 2. Cap. 3.* aliique passim Doctores.

2. Quia bonâ fide fecit contractum quem postea deprehendit esse *usurarium*, tantum tenetur restituere alteri

alteri id in quo ipse indè factus est ditior: *Layman supra, &c.* Eadem ratione, si quis bonâ fide vendidit rem alienam, dono sibi datam, v. g. vestem de qua supra, debet acceptum pretium restituere; nisi tamen ipsa vestis apud alterum reperitur; hæc enim Domino restitui debet, non pretium. *Molin. Vasquez, Lessius Lib. 2. Cap. 14. Diss. 1.* Quod si rem sibi donatam alteri gratis donasti, aliam non donaturus, ad nihil teneris, nisi forte ex charitate Domino indicare ubi res extet. *Bonacina, Trull, &c.* Quia indè non es factus ditior, cum nihil habeas in rebus tuis quod alias non haberes.

Simili modo, si rem ipse bonâ fide emisisti & postea vendidisti absque lucro, nihil teneris restituere, sed solus ille apud quem res extat, *Molin. Lessius, contra Vasquez &c.*

3. Notandum hic est, fructus qui ex aliena re possunt provenire, alios esse fructus naturales ipsius rei, ut fetus animalium, fructus arborum &c. & hi unâ cum re Domino cedunt, censentur enim esse pars aliqua rei fructifera: alii autem sunt fructus meræ industrialis quos res ex se non parit, sed tantum ad illos acquirendos adhibetur per modum instrumenti, v. g. frumentum alienum alio deportatum cum lucro vendidisti, vel pecuniam alienam ad negotiationem adhibuisti, non teneris hunc fructum, sive lucrum restituere. Quia non est fructus alienæ, sed tuæ industrialis.

Prædicta penè omnia fundantur in lege naturæ, quæ declaratur regulâ juris 46. in 6. *Locupletari alius non debet cum alterius iactura.* Et l. non hoc. ff. de Condiçt. Ind. *Naturâ æquum est neminem cum alterius detrimento fieri locupletiores.* Ex quibus in praxi alii casus deducuntur.

4. Quoad Possessorem, sive damnificatorem *malæ fidei*, debet universaliter ita restituere ut ponat æqualitatem cum jure alterius, & ipse ex delicto suo & mala fide lucrum non faciat. Et autem malæ fidei Possessor qui rem injustè possidet, sciens, aut per crassam seu mortalem ignorantiam scire negligens, jus sibi non competere.

5. Si res apud malæ fidei Possessorem casu fortuito perit, etiam peritura etiam si apud Dominum mansisset, in foro conscientie nihil restituere tenetur. Ratio, quia non tenetur ratione rei acceptæ, cum ex ea nihil possideat, neque ratione injustæ damnificationis, cum ipse istius damni fortuiti causa non fuerit, uti hic supponitur.

6. Si tamen eam dolo absumpsit, aut per negligentiam crassam sive mortalem perdidit, etiam si alias apud Dominum peritura fuisset, tenetur illius æstimationem Domino præstare. Ratio, quia in hoc casu obligatur Titulo injustæ damnificationis, *Lessius, Layman &c.*

7. Plerumque injustus malæ fidei Possessor, aut damnificator, non tantum tenetur restituere rem ablatam, & fructus perceptos, detractis suis expensis, sed etiam compensare Domino damnum emergens, aut lucrum cessans ex rei carentia. Quia per injustam ejus detentionem est vera causa talis damni, etsi ipse parum aut nihil ex ea percepisset. *Layman Lib. 3. Tract. 2. Cap. 4. Num. 7. &c.*

8. Si rei alienæ dum malâ fide detinetur pretium augeatur, Domino augetur, ac proindè illud etiam augmentum debet Domino restitui, *Layman supra.*

9. Probabile est cum qui in extrema necessitate consumpsit rem alienam, non tantum sibi commo-
sed etiam ante eam necessitatem furto acceptam, non-
neri postea, etsi possit eam compensare. Quia furum
non ademit illi jus quod quisvis habet ad consumendam
rem alienam in extrema necessitate, *Huri. Con. Palam.
Diana, contra Vasquez, Lessius &c.*

QUÆRES ex his primò: Quid dicendum de eo
qui cum vidisset domum agricolæ à militibus iniuste spoliari,
abstulit ipse duas vestes valentes 15. florenis, hæc
ratione ductus, si ego non auferam alii certò rapietur.

Respondet: Si accepit animo restituendi Domino, rectè fecisse; quod si contingat postea Domino restituere non posse, neque tenebitur etiam pauperibus restituere, ut docet *Layman* ex probabili multorum sententia. Si autem abstulit sine animo restituendi peccavit, & restitutione non excusatur. Quia uti milites, ita ipse invito Domino rem alienam occupavit.

QUÆRITUR 2. Quid judicandum de eo qui navis frumentum, aut annonam alienam furto absumpsit, quando postea die in navi omnia exceptis hœcibus submerguntur, aut diripiuntur?

Respondet teneri ad restitutionem. Quia cum semel ratione rei injustè acceptæ fuerit obligatus, per eventum fortuitum postea subsequentem non absolvitur.

§. III.

Qualiter restituendum pro homicidio, stupro, adulterio, fama &c.

1. Qui alium injustè occidit, aut læsit, tenetur restituere omnia damna pecuniaria, quæ læsus, ejusque hæredes, uxor, aut parentes patiuntur ratione injustæ occisionis, aut mutilationis. Quia horum omnium causa injusta fuit. Tales sunt primò impense in medicos, medicamenta, famulos, & alia ægro necessaria, detractis iis quæ sanus fuisset consumpturus. Secundo lucrum cessans ex officio, aut officio quod læsus nequit exercere, quantum scilicet prudentis arbitrio spectari valebat, detractis expensis, quæ in suam sustentationem consumere solebat. Mortuo autem occisore hæc omnia hæredes præstare tenentur. Non tamen probatur solvere debita occisi: Quia occisor illorum causa non fuit *Layman hic, aliique.*

2. Si læsus interfectori omnia remisit ante obitum, & hæredibus, uxori, & cæteris ad nihil tenebitur. Quia jus quod hi, tantum ratione occisi, acquirunt, jam restitutum est.

3. Quis alio fuit provocatus ad pugnam, non tenetur ad Restitutionem. Quia alter provocando libere fecit illi potestatem ut pro viribus agat ad vitam sibi conservandam. Adeoque obligationem illam ultro ipsi remisit. Idem dic de eo qui injustum invasorem occidit, etiam si per levem contumeliam, aliquam ei in iracundia occasionem præbuisse.

4. Pro ipsa vita, membro, cicatrice, nihil in rigore restituendum, sed venia tantum petenda. Quia sunt huiusmodi ordinis superioris, quæ pecuniâ æstimari nequeunt. *Lessius, Layman &c.* Contra *Sosium, Sylvester* Consultum est ut Confessarius occisori imponat Alia & eleemosynas pro anima occisi.

5. Quoad stuprum, qui virginem invitam dehonora-
tenetur vel eam ducere, vel compensare damnum inde secutum, arbitrio viri prudentis; pro ipsa per-
virginem invitam dehonora-
non in
post m

virginitate nihil est restituendum. Hinc si stuprum manifestum occulturn, aut Matrimonium æque opulentum non impeditur, aut cum virginis consensu absque vi, vel fraude, vel Matrimonii promissione, patratum fuit, stupratori nulla restitutio incumbit. Quia in hoc casu violenti non est facta injuria; neque in priori casu damnum illatum est. *Lessius, Bonacina, Trullus &c.*

Idem est de eo, qui virginem solis blanditiis & precibus in consensum inflexit: nisi tamen preces fuerint conjunctæ cum minis, aut metu reverentia, qualis solent esse ancillæ erga Dominum. *Trullus, &c.*

6. *Adulter & Adultera* tenentur reparare damnum, quod legitimæ proli ex adulterio nascitur. Non tenentur tamen ordinariè adultera declarare quod proles sit spuria, cum sua infamia. & domestica cum viro discordia. Quia bona fortunæ quibus privatur legitima proles debent cedere bono famæ, quo mater privaretur, cum hoc sit altioris ordinis. Nec proles tenetur matri affirmantem se spuriam esse, fidem adhibere.

Conari tamen debet mater quantum potest aliâ viâ damnum compensare, v. g. in utilitatem legitimæ prole familiariter diligentius administrando, de bonis propriis plus illi quam spurio distribuendo, denique, si idoneus sit, spurium inducendo ut restituta hæreditate fiat Ecclesiasticus, vel Religiosus. *Layman Lib. 3. Tract. 3. Part. 2. Cap. 14. Fillucius, Trull. &c.*

7. Eadem cum proportione dicenda sunt de adultero, quem contingit facilis à Restitutione excusari, sive qui damnum ab adultera compensandum credit, sive qui raro potest certò scire spurium à se, non ab alio, procreatum esse. *Bonacina, Trull. Lessius Lib. 2. Cap. 10. Diss. 6.*

8. Pro læsione famæ, æqualis fama restituenda est. Quando ea reddi non potest, non teneris per pecuniam aut alia bona inferioris ordinis illam compensare; & idem est de aliis bonis spiritualibus. Potes tamen per sententiam judicis ad talem Restitutionem obstringi.

9. Si ex detractioe famæ sequantur alia damna fortunæ, v. g. impediendo ab officio, beneficio, lucro &c. detractor obligatur ad restitutionem damni secuti ex morali prudentum judicio, uti patet ex dictis §. 1.

10. Revelare alterius crimen quod notorium est, jure, famâ, vel facto, etiam in alio loco ubi ignoratur, non est contra justitiam. Secus est de crimine in privata domo coram paucis commissio. Quia qui hoc admisit, nondum ad famam suam alio loco jus admisit.

11. Illicita est compensatio famæ talis, ut si aliquis suam famam læserit, tu possis vicissim illum infamare. Quia illa esset manifesta vindicta, quam nemo privatâ auctoritate exercere potest. Si tamen nequeas injustam infamam aliâ viâ avertere, licitum est aliquem alterius defectum occultum propalare, v. g. quod antea fuerit deprehensus in mendacio, aut perjurio. Quia hoc tantum est cum moderamine inculpatae tutelæ famam suam defendere. Ad hanc præcisè defensionem licitum esse alienas litteras aperire, docet *Peyrinus, Diana P. 3. Tr. 6. Resol. 55.*

12. Si quis suadendo aliâ ratione Religiosum ad apostasiam induxit, tenetur ex justitia illi reditum suadere, & Monasterio aut Collegio compensare commoda, quæ ex illius bonis, aut industria provenitura videbantur.

Qui conscientis obligationis potest in vita restituere, non vult tamen id præstare nisi in articulo mortis, aut post mortem per hæredes, absolvi non potest. Quia ha-

bet actualem voluntatem perseverandi in statu peccati, *Bonacina, Salas, Layman, Trull. Cap. 14. Diss. 11.*

§. IV.

Quanam excusent à Restitutione?

EX parte *Creditoris* regula generalis est, primò; Quandocumque creditor rationabiliter contentus esse debet ut Restitutio differatur pot. si ea differri, licet creditor ille sit invitus. Quando autem contentus esse debeat, colliges ex dicendis. Ita cum communi *Secius, Navarrus, &c.*

1. Si creditor cui faciendi est Restitutio, ostenderit saltem implicite se obligationem illam remittere, v. g. reddendo vel lacerando chirographum, per hoc remissa esse censetur, modò id fecerit liberè, non verò vi, metu, aut fraude inductus.

2. Si solutio æquivalens præstita sit alteri, cui creditor erat obligatus, excusat debitorem in foro conscientia, modò cautela adhibeatur ne creditor cogatur denuòolvere, *Bonacina &c.*

3. Si creditori facta est compensatio per operam, aut expensas in procuracione officii, aut beneficii æquivalentis.

4. Omitti potest Restitutio quamdiu constat quod creditor sit pecuniâ, v. g. mutuo datâ, abufurus ad grave peccatum, nisi ex omissione illa gravius malum timeatur.

Ex parte *Debitoris*, primò excusatur in foro conscientia à compensatione damni, qui illud intulit sine gravi culpa Theologica, id est, sine peccato mortali, nisi aliud pactus sit, vel inde factus fuerit ditior. Hinc excusatur à restitutione damni, qui in subita ira alium occidit sine advertentia sufficienti ad peccatum mortale &c.

Qui autem advertens ex sua actione periculum damni secuturi, omittit in eo præcavendo diligentiam, quam homines similis conditionis adhibere solent, tenetur compensare damna, quæ inde actu sequuntur. In foro autem externo tantum habetur ratio culpæ juridicæ, quæ dividitur in latam, levem, & levissimam, neque requirit offensam mortalem ut cogit ad restitutionem.

1. Excusatur qui ad restituendum est impotens servatâ status sui justâ decentiâ, v. g. non tenetur civis primarius abjicere se ad artem mechanicam: nec mechanicus artis suæ instrumenta divendere; sed sufficit per partes tantum solvere quantum supra statum lucrari potest. Nisi tamen illi suâ culpâ, & per vitam prodigam ad illam status sui amissionem devenierint. *Bonacina, Layman &c.*

Adde, nisi ipse Creditor ex dilatione solutionis æquale damnum subire cogatur. Debet enim debitor potius illud incommodum sustinere quam creditor, cum res debita ad hunc jure pertineat. Et idem dicendum est, si status debitoris constatur, non ex rebus propriis, sed à creditore acceptis. Has enim restituendo, tantum censetur debitor ad statum proprium & suis mediis convenientem redire.

2. Excusatur debitor si nequeat restituere absque periculo animæ suæ, vel suorum, v. g. prostituendo filias quæ sunt meretricio, filios latrocinis, lapsam desperationi &c.

3. Si non possit restituere absque periculo vitæ, aut notabili jacturâ suæ famæ. Quia non tenetur plus damni sustinere solvendo, quam alteri inferat omitendo.

4. Si restituendo debeat creditor subire damnum

nota-

notabiliter gravius quam sit ipsum debitum. etiam si fuisset contractum ex delicto.

6. Quando rem teneris restituere pauperibus, potes illam tibi applicare; si juxta tuum statum sis pauper. Quia ipse debitor non debet esse deterioris conditionis quam alii pauperes. *Layman &c.*

7. Excusat juxta leges *Cessio honorum*: Jure enim constitutum est, ut qui tam multa contraxit debita ut nequeat satisfacere, possit bona sua relinquere in manibus creditorum, & sic manere liber, etiam in foro interno, retentis tantum artis suae instrumentis, & rebus ad sustentationem necessariis. Si tamen postea redeat ad pinguiorem fortunam ad Restitutionem obligatur. Ex lege, *cum & filii qui boni. Navarra, Lessius, Bonacina &c.*

8. Denique à Restitutione famae *in super* excusaris, si ab eo quem infamasti pari modo sis infamatus. Si ejus fama aliter sit recuperata. Si infamia jam abiit in obligationem. Si crimen occultum quod propalasti postea alià vià factum sit publicum. Aut si illius, cujus crimen aperuisti, alia ejusmodi crimina sint satis publica; tunc enim illius fama parum aut nihil censetur imminuta.

QUAERES. An pro debito quod non restituitur aut solvitur, licita sit compensatio, quando debitum non est certum, sed probabile tantum? Negat merito sententia communis. Quia una ex conditionibus requisitis ad justam compensationem dicitur esse, quod debitum sit liquidum, id est, de illo certo constet, vel saltem iudex declaraverit ad illum pertinere: & ita docet Vasquez, Molina, Suarez, Thomas Sanchez, Lessius *Lib. 2. de Justitia Cap. 12. Num. 58.* & plures alii quos refert Diana *Part. 7. Tract. 10. Resol. 16.*

Circa hanc resolutionem notari possunt considerationes quas movet Card. de Lug. *de Just. Disp. 16. Sect. 5. Num. 97.* ubi sic concludit: Quotiescumque ergo probabilitas versatur circa ipsam compensationem, possum licite compensare occultè debitum sequendo aliquam opinionem probabilem, quae dicat, non solum rem esse meam, sed me posse licite uti compensatione: & quoad hoc, inquit, omnes debemus convenire.

Strictior esse videtur opinio Matthaei de Moya in Selectarum Quaestionum parte altera ad *Tr. 6. Disp. 4. Quaes. 1. Pag. 326.* ubi sic ait: Quando ex utraque parte militat opinio probabilis, alia debitori, alia creditori favens, circa jus, vel circa factum ex cujus probationibus resultat opinio probabilis docens iudicem posse rem auctori applicare, non obstantibus probationibus pro reo factis, tunc opinio media mihi placet. Nimirum, quoties opinio utrique patri fuerit probabilis, vel sua cuique probabilior, ut frequenter evenit, licitam esse compensationem, non in toto, sed in medietate. Ratio est, quia quando jus duorum ad eandem rem est æquale, debet æquale esse utriusque emolumentum: in hoc enim nulli sit injuria, nullusque rationaliter in vitium esse potest, cum eadem sit utriusque fors, & unusquisque exponatur eidem periculo amittendi partem rem verè sibi competentem, vel fortunæ lucrandi, quæ ad alium etiam pertinebat. Ergo justitia, quæ æqualitatem amat, rem inter utrumque dividendam dicitur. Hæc ulterius Moya pluribus confirmat, quæ loco citato expendi possunt.

Quomodo possit Catholicus excusari à Restitutione bonorum Ecclesiasticorum, eorumque fructibus male perceptis, vide supra Part. 3. Tract. 2. Cap. 5. Et quis possit dispensare, & sub qua conditione ut Laicus talia

bona retineat, *Ibid.* Denique, an & cui restituenda pretium simoniacè acceptum, vide Tract. 5. Cap. 1. de Simonia.

Quomodo per Compositionem cum Pontifice possit aliquis liberari à Restitutione, quando bona sunt certi Domini, aut quando hic propter hæresim, aut aliud grave delictum, meretur in pœnam, isto debito variari, videri potest, si res exigat, apud Lessium *de Just. Lib. 2. Cap. 16. Dubit. 11.*

CAPUT ULTIMUM.

Quando teneatur ad Restitutionem Judex, Advocatus, & Testis: & de forma in jure procedendi.

Iudex qui condemnat reum vel ex privata scientia vel ex cognitione per injuriam extorta, tenetur ad Restitutionem sive hæredibus, sive aliis quibus per hoc damnum intulit. Ita Navarra *Cap. 18. Num. 59.* Notus de secreto, *Membro 3. q. 1. Concl. 5.* Lessius *de Just. Lib. 2. Cap. 29. Dubit. 18.* Quia damnando ex certa scientia facit injuriam reo, cum sic non procedat competens Judex, nec ex vi officii talis potestas sit illi concessa. Quando etiam per injuriam extorquetur, ponit injustè causam damni inde secuti, ideoque tenetur illud reparare.

Censetur autem injustè crimen extorquere: 1. Si per seipsum criminis inquisitionem incipiat, nulla præcedente infamia, aut denunciatione juridicâ, quæ inquisitioni viam aperiat. 2. Si tormentis, vel metu pro quo tormentorum Confessionem elicit, cum non adessent indicia idonea ad torquendum. 3. Si dolose duxit ad confitendum, ut promittendo illi impunitatem si crimen agnosceret, &c.

Sed in his observandum. Si Judici supplicante rationes ex quibus reum juridicè damnare poterat, non teneatur ad Restitutionem. Quia procedendo ex scientia privata, vel extorta, tantum injuria committitur in modo inferendi damni, non in illius substantiam, idem damnum ex alia ratione justè inferre poterit.

2. De *Advocati* obligatione dicendum, quando ipsius negligentia, aut imperitia, cliens justam causam amisit, tenetur huic refarcire damnum quod ipsi intulit. Quia lex Justitiæ requirit ut pro suo clientis diligentiam debitam adhibeat pro conditione causæ sit commissæ; ut si sit difficilis, aut magni momenti, per studii, & curæ applicare teneatur, quàm si sit facilis aut momenti minoris. Præterea ratione officii tenetur esse instructus peritiâ convenienti in illo jure, & munere quod exercet, cum pro idoneo Advocato se exponat, & pro qualitate personæ sit instructus. Si incipiat in quo sit desit, pro ratione damni inde secuti ad Restitutionem obligatur.

Quando Advocatus defendit causam quam scilicet tenetur esse injustam, tenetur ad Restitutionem omnium damnorum quæ parti obveniunt ratione patrocinii illo suscepti, ut sunt expensæ in lite factæ, & alia quæ partem amisit: & si clientem cum bona fide procedentem non monuit de causæ injustitiâ, tenetur illi de damno de consecuto. Quia horum omnium se veram causam præbuit sive committendo, sive omitendo committendo.

Quod si cliens monitus de causæ injustitiâ noluit illud defendere, tenetur adhuc Advocatus causam prosecutio-

Also
ki

The
log
D. 11